

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 376-056.262(497.4)"1922/1944"

Prejeto: 5. 11. 2008

Mojca Šorn

dr., asistent doktor, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: mojca.sorn@inz.si

Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku oriše nastanek prvega zavoda in šole za slepe, ki se je na področju Slovenije oblikoval po koncu prve svetovne vojne v Ljubljani, podrobneje obravnava delovanje zavoda po selitvi v Kočevje, spremlja pa tudi njegovo vrnitev v prestolnico v času druge svetovne vojne.

KLJUČNE BESEDE

Zavod (internat in šola) za slepe otroke in mladino, Kočevje, 1922–1944

ABSTRACT

HOME FOR THE BLIND CHILDREN AND YOUTH IN KOČEVJE

The author describes in her contribution the origin of the first home and school for the blind, which was on Slovene territory formed after World War I in Ljubljana. She deals in detail with the activity of the home after being moved to Kočevje; she also follows its return to the capital during World War II.

KEY WORDS

Home (residential school) for the blind children and youth, Kočevje, 1922–1944

Prvi zavod za izobraževanje slepih je bil ustanovljen leta 1784 v Parizu, kmalu nato so sledile podobne institucije tudi drugje po Evropi. V Avstro-Ogrski so prvi zavodi za slepe svoja vrata odprli v začetku 19. stoletja, najprej na Dunaju leta 1808. Avstrijski zakon o osnovnem šolstvu iz leta 1869 je vseboval določila, ki so slepe in gluhe otroke štela med šoloobvezne, ker pa na Slovenskem do osnivanja ustrezne ustanove ni prišlo,¹ so se le tisti (redki) slovenski otroci, katerim so bili dodeljeni denarni prispevki humanitarnih organizacij in posameznikov, šolali v zavodih (predvsem) avstrijskega dela monarhije (Dunaj, Linz, Gradec, Celovec, Innsbruck) vse do njenega propada.² Tako javnost kot stroka sta imeli v zvezi s tem številne pomisleke: "Uživanje teh ustanov je zvezano s pogojem, da se mora slepi otrok izobraževati v tujem zavodu, ker jih na slovenskem še ni. Oddaljenost kraja, tujina, tuji jezik, zelo majhna možnost večkratnega obiskovanja in razne druge ovire privedejo prizadete starše do zaključka, da otroka rajši obdrže doma. /.../. Vse drugače bi to bilo, ako bi na Slovenskem obstajalo tako slovensko vzgajališče za oslepele otroke",³ zato so želje po ustanovitvi slovenskega zavoda za slepe počasi dobivale konkretnije oblike: "Zavod za slepo deco naj je strokovnjaški urejeno vzgajališče z internatom pod strokovnjaškim vodstvom in njegova šola podobna našim ljudskim in meščanskim šolam. Njen učni načrt naj preveva ideja šole-delavnice /.../ v kateri se učenci napotujejo do samostojnega duševnega in telesnega dela."⁴ Učni načrt je poleg teorije predvideval precej praktično-tehničnih predmetov, ročna dela, mizar-ska dela, modeliranje ipd., saj so strokovnjaki menili, da šola-delavnica slepega človeka lahko usposobi za delo in mu s tem omogoči relativno ali popolno samostojnost.

Zavod za slepe v Ljubljani

V prvi svetovni vojni je na fronti oslepelo nekaj deset slovenskih fantov. Ti so se konec leta 1918 vrnili v domovino, natančneje v Ljubljano, kmalu za njimi pa je v prestolnico prispela tudi večina slovenskih otrok iz avstrijskih zavodov za slepe. Narodna vlada je ustanovila "Kuratorij za oskrbo slepcev",⁵ ki je poskrbel za selitev iz primarne nastanitvene lokacije, se pravi iz prostorov v nekdanji Belgijski vojašnici, v prostore Kranjske hranilnice na Zaloški cesti. Tu se je oblikoval Zavod za slepe v Ljubljani,⁶ v okviru katerega je s šolskim letom 1919/20 začela delovati dvorazredna osnovna šola. V šolskem letu 1921/22 je bila dvorazredna osnovna šola reformirana v trirazredno. V zavodu je poleg t. i. trirazrednice delovala tudi obrtna nadaljevalna šola s pletarsko in ščetarsko delavnico. Za obrtno nadaljevalno šolo se je še posebej zavzemal tedanji ravnatelj šole Josip Kobal, saj je menil, da slepim nudi ustrezno strokovno kvalifikacijo in s tem možnost zaposlitve.

Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju

Leta 1922 je posloplje Zavoda za slepe v Ljubljani kupilo Ministrstvo za narodno zdravje in v njem uredilo bolnišnico za ženske bolezni, zavod pa je bil preseljen v Kočevje, relativno daleč od kulturnega središča. (Državni) zavod za slepe/slepce v Kočevju je bil nameščen v banovinskem posloplju bivše lesno industrijske šole. Vzdrževanje zavoda in šole za slepe je bilo v pristojnosti države do šolskega leta 1928/29, ko je prišlo do reforme – skrb za zavod je prevzela takratna oblastna samouprava.⁷ Vsi odrasli oskrbovanci so bili iz ustanove odpušteni,⁸ v njej so ostali šoloobvezni otroci in mladina, ki je obiskovala obrtno šolo.⁹ Zavod se je preimenoval v Zavod za slepo deco v Kočevju: "Domalega na koncu sveta, v kraju, ki kakor ud, od človeškega telesa odrezan, krvavi in usiha; tam kjer je zemlja vsa bolna in iz smrtne stiske zaman kliče k sebi delovne roke, da bi jo negovale, ljubile in se vse njej posvetile, roke, ki bi njenim izsušenim prsim dale svežih sokov; tam – na narodnostno najbolj ogroženem otočku Slovenije, sredi brezupne puščobe, ki diha iz temnih kočevskih gozdov ter kot večno prokletstvo visi nad vsem – tam se vzpenja pod jesensko nebo visoka siva stavba s pomembnim napisom: Zavod za slepo deco."¹⁰

str. 188, 189, Med našimi nesrečnejšimi.

¹ Kranjski deželni zbor leta 1889 osnutka zakona o "odgojnih in učnih zavodih za gluhoneme in slepe otroke", ki ga je v razpravo podal deželni šolski svet za Kranjsko 21. 1. 1882, ni sprejel.

² *Zavod za slepo in slabovidno mladino*, str. 2. Podrobneje o šolski obveznosti v: Sagadin, Kvantitativna analiza, str. 136sl.

³ Skabernè, *Skrb za slepce*, str. 224.

⁴ Prav tam, str. 225.

⁵ Ta se je kasneje preoblikoval v društvo "Kuratorij slepcev", ki si je prizadevalo ustvariti idejo o postavitvi "Doma slepih iz vse Slovenije", *Ilustrirani Slovenec*, IV, 10. 6. 1928, št. 24,

⁶ Zgolj kot zanimivost naj navedem podatek, da je upravitelj Zavoda za slepe v Zemunu v začetku 20. let 20. stoletja dal pobudo za ustanovitev kolonije-samostojne naselbine slepih vojnih invalidov v Veterniku pri Novem Sadu. Leta 1939 je tam bivalo več kot 250 oseb, *Jutro*, XX, 2. 6. 1939, št. 126, str. 3, Dom slepih očetov in bistrovidnih otrok.

⁷ Leta 1935 je banska uprava ustanovila poseben fond, namenjen Zavodu za slepo deco v Kočevju, v katerega se je stekal denar iz banovinskega proračuna (ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 3. 9. 1935).

⁸ Leta 1935 je bil ustanovljen dom za odrasle slepe v Škofji Loki.

⁹ *Jutro*, XX, 24. 6. 1939, št. 144, str. 3, Slepa deca vabi goste. V proslavo dvajsetletnice zavoda v Kočevju razstavijo slepi gojenci svoje izdelke; *Zavod za slepo in slabovidno mladino*, str. 3.

¹⁰ *Slovenec*, LXV, 7. 11. 1937, št. 256, str. 5, Med tistimi, ki zanje sonce ne sije. Zavod za slepe otroke v Kočevju.

Poslopje Zavoda za slepe otroke in mladino v Kočevju (Ilustrirani Slovenec, IV, 10. 6. 1928, št. 24, str. 188).

Pogoji za bivanje v kočevskem zavodu in delo v šoli, ki je bila v sklopu tega, so bili skromni, tako kar se tiče prostorov kot tudi učnih in izobraževalnih pripomočkov; težave so bile tudi s pridobivanjem in nameščanjem izobraževalno-vzgojnega kadra.¹¹ Kljub temu se je zavod v Kočevju, ki se je zgledoval predvsem po Zavodu za slepe v Zagrebu, ustanovljenem leta 1895, in po modernem Zavodu za slepe v Zemunu, razvil v kvalitetno in uspešno ustanovo, kar so izražali predvsem dosežki gojencev.¹²

V Kraljevini Jugoslaviji od leta 1930 zavodi za prizadete niso več delovali po stari avstrijski zakonodaji. Dne 5. decembra 1929 je bil namreč sprejet Zakon o osnovnih šolah,¹³ ki je določal, da "med 'ljudske' šole spadajo tudi šole 'za nezadostno razvito in defektno deco'".¹⁴ Pouk je bil obvezen tudi za slepe otroke in v kočevski zavod so sprejemali tiste, ki so napolnili 6, a še niso prekorali 14 let,¹⁵ duševno in telesno zdrave in sposobne za izobrazbo. Zakon o obveznem šolanju pa se ni dosledno izvajal. To je razvidno tudi iz naslednjega citata: "Seveda je v naši banovini število slepe dece, ki je letos postala šolo-obvezna večje; pričakovati je zato naknadnih prijav. S takimi naknadnimi vstopi v zavod pa je zelo otežkočen pouk, posebno v 1. razredu. Učiteljstvo se je še vedno borilo proti temu. Skušalo si je opomoči predvsem z razpisom v uradnih časopisih, pa kakor je

razvidno, ni dosti pomagalo. Glavna krivda leži v tem, da se starši slepe dece premalo zato zanimajo. Po čl. 57. zakona o n. š. [narodnih šolah, op. avt.] morajo šolski upravitelji voditi imenik defektne dece in predlagati /.../ seznam srezkemu nadzorniku."¹⁶ V drugi polovici 30. let se je stanje nekoliko popravilo, vsako leto je zavod sprejel nekaj novih gojencev, kar se je ne nazadnje odražalo v stiski s prostorom, ki je donela kot klic na pomoč: "/.../ sta za novo šolsko leto priglášena že sedaj 2 nova učenca /.../. Zavod pa je prenapolnjen, saj imamo že itak 2 gojenca čez maksimum. Če hočemo torej sprejeti v zavod kakega novega otroka, ne bo mogoče na drug način, kakor, da odpustimo starejše, že izšolane gojence."¹⁷ V šolskem letu 1934/35 je bilo slepih 26 osnovnošolskih gojencev (14 dečkov in 12 deklic), v obrtni šoli pa 14 (6 dečkov in 8 deklic), se pravi 40, tri leta kasneje pa 43.

Osnovna šola in izobraževanje mladine

Učiteljski kader je bil maloštevilčen,¹⁸ a strokovno dobro podkovan.¹⁹ V polni meri se je zavedal svoje odgovornosti, "da je vzgoja slepih tako nekaj važnega, da moramo posvečati le ti veliko pažnjo. Nastavnik – učitelj slepih more biti le tisti, ki ga je priroda obdarovala s posebnim darom vzgojitelja. Poleg tega pa mora biti kar najbolj izobražen v pedagoški, psihološki, psihopatološki in njim sorodnim strokam. Poleg vzgoje celote, tj. celega razreda

¹¹ Zaradi slabih pogojev so nameravali leta 1923 otroke iz kočevskega zavoda preseliti v Zavod za slepe v Zemunu, kar pa se zaradi velikih prizadevanj učiteljskega zbora ni zgodilo (*Zavod za slepe in slabovidno mladino*, str. 3).

¹² Kot piše Marija Golob, zavod v Kočevju ni imel možnosti, da bi v celoti in povsem ustrezno zajel vzgojno-izobraževalni proces vse slovenske slepe in slabovidne mladine, vendar je njegovo delovanje kljub temu pomenilo premik in napredek na tem področju (Golob, *Pot k svetlobi*, str. 8sl).

¹³ *Službene novine kraljevine Jugoslavije*, LVIII, 11. 7. 1930, št. 155.

¹⁴ Mencej, *Razvoj šolstva*, str. 53–59; ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. 5, Konferenčni zapisnik (27. 2. 1940 – 30. 4. 1943 oz. 28. 5. 1943), Zapisnik, 27. 2. 1941. Slabovidni učenci, ki se jim je v teku šolanja v zavodu vid toliko izboljšal, da se jim po izjavi zdravnika specialista ni bilo treba udeleževati pouka po metodah za slepe, so lahko predčasno zapustili zavod, vendar so morali do 14. leta obiskovati občo ljudsko šolo.

¹⁵ Izjemoma so lahko sprejeli tudi slepe mladostnike do 18. leta starosti, ki so oslepeli npr. zaradi bolezni ali nesreče.

¹⁶ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (2. 4. 1930 – 22. 4. 1932), Zapisnik, 2. 9. 1931.

¹⁷ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 22. 6. 1937.

¹⁸ Podrobno o upravnikih, pedagogih in drugih sodelavcih zavoda Golob, *Pot k svetlobi*, str. 38sl.

¹⁹ V letih med svetovnima vojnima je bil po odlokih višjega šolskega sveta v prestolnici in po navodilih ministrstva za prosveto izdan predpis o opravljanju strokovnega izpita po obiskovanju posebnega tečaja za učitelje za slepe. To je pomenilo začetek načrtnega usposabljanja tiflopedagogov (*Zavod za slepe in slabovidno mladino*, str. 3). Visoko usposobljenost učiteljskega kadra kočevskega zavoda je med drugim junija 1935 potrdil tudi poslanec ministrstva za prosveto iz Beograda, ki je po obisku šole za slepe in slabovidno mladino vse učitelje ocenil z odlično oceno (ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 11. 6. 1935).

ali poverjene mu edinice, je vzgojitelj dolžan, da se zanima tudi za vsakega gojenca individualno."²⁰

Učiteljstvu je bila poleg pedagoško-vzgojnega procesa zaupana tudi skrb za učiteljsko knjižnico, ki je konec šolskega leta 1929/30 štela 144 knjig in 9 časopisov, od tega 3 pedagoške revije, konec šolskega leta 1940/41 pa 832 knjig, 2 strokovni in 2 pedagoški reviji, 6 leposlovnih oziroma mladinskih mesečnikov,²¹ šolsko knjižnico, ki je bila sprva zelo skromna, a je konec šolskega leta 1933/34 razpolagala že s kar 362 knjigami v Braillovem točkopisu,²² ter učila. Učiteljski zbor je vodil tudi referat za zdravstvo in za obleko.

Kar se tiče pedagoškega procesa, je prvi razred obsegal prvo in drugo šolsko leto, drugi razred tretje in četrto šolsko leto ter tretji razred peto, šesto in sedmo šolsko leto. V šolskem letu 1937/38 je bil v sklop prvega razreda dodan t. i. pripravljalni razred, tretji razred pa je zaobjel še osmo šolsko leto. Učiteljstvo je velik pomen pripisovalo predvsem prvemu razredu, menilo je, da lahko uspešno gradijo le na trdnih temeljih. Tako so prvošolci že znali pisati in brati v "Brajovem točkopisu", lepo so se izražali v govoru in pripovedovanju, znali pa so tudi računati v obsegu do dvajset. V drugem šolskem letu so učenci znali računati do sto, "zlasti dobro obvladajo poštevanko". Poznali so mere in uteži "in imajo o teži teles popolnoma pravilne pojme in predstave". Pri pouku slovenščine so lepo oblikovali stavke, pisali so tudi daljše spise.²³ Učenci višjih razredov so poleg branja in pisanja ter računanja znali tudi osnove zemljepisa, zgodovine in narave. Učiteljski zbor se je zavzemal, da bi bilo več pozornosti namenjene telesni vzgoji oziroma orientacijskim vajam v prostoru in na prostem, pa tudi vežbanju rok in prstov za delo. Po zgledu inozemskih zavodov za slepe bi morala biti telovadba na urniku "vsaj 5 ur tedensko. Plavanje je za slepe najprimernejši in najbolj zdrav šport. Vsak zavod naj ima zato svoj bazen, kjer se slepi lahko nauče plavanja. Na vseh zavodih naj se vrši tudi ortopedična telovadba."²⁴ Ker kočevski zavod ni imel niti osnovnih pogojev za pouk telesne vzgoje, so bili otroci največkrat fizično aktivni le poleti oziroma ob primernem vremenu, ko so vadili na vrtu. Teoretično so

imeli možnost telovaditi tudi v krajevni osnovni šoli, vendar se je to le malokrat zgodilo, saj so tamkajšnjo telovadnico v dopoldanskem času uporabljali osnovnošolci, zvečer pa člani Sokola.

Učiteljstvo je ocene na t. i. matične liste (spričevala) beležilo z besedo in v oklepaju s številko. Izbirali so lahko med naslednjimi ocenami: odličen, prav dober, dober, slab, nezadosten. Oceno iz vedenja pa so pisali le z besedo: vzorno, prav dobro, dobro, prilično in neprimerno. Konec aprila 1931 je prišlo do spremembe, na zahtevo banske uprave so bile ocene za vedenje naslednje: odlično (5), prav dobro (4), dobro (3), slabo (2). Zanimiva je zabeležka iz konferenčnega zapisnika, ki poudarja, da pridnosti niso ocenjevali: "Pridnost se ne reduje."²⁵ Poleg osnovne šole sta bili v kočevskem zavodu organizirani tudi pletarska obrt in ščetarska obrt. Slednjo so v teku 20. let 20. stoletja opustili, slepi gojenci tako niso več imeli možnosti izbire: "Pouk v pletarstvu vodi slepi mojster Dolinar, ki ima sedaj vsega 12 učencev (8 vajencev in 4 vajenke). /.../. Uspehi gojencev so jako različni. Dočim se bodo nekateri tekom svoje učne dobe izvežbali toliko, da bodo lahko samostojno izvrševali pletarsko obrt, izdelujejo drugi tudi po 6. letih vajeništva še vedno samo najosnovnejše in grobe košarske izdelke ter ni upati, da bi dosti več dosegli."²⁶ Predvsem ni šlo

V šolskih klopeh (Ilustrirani Slovenec, IV, 10. 6. 1928, št. 24, str. 189).

²⁰ Prav tam, Zapisnik, 25. 1. 1935.

²¹ ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. 5, Konferenčni zapisnik (27. 2. 1940 – 30. 4. 1943 oz. 28. 5. 1943), Zapisnik, 29. 5. 1941.

²² Iz arhivskega gradiva je razvidno, da so gojenci pisali tudi svoj časopis Mlada srca. Ta časopis so izdajali konec 20. let 20. stoletja, po sedmih letih odmora pa so z delom začeli ponovno. Izvolili so uredniški odbor, ki si je razdelil delo. Poleg pripovednega in pesniškega dela je časopis obsegal še nekaj rubrik: esperantski kotiček, kotiček za najmlajše, t. i. zavodske novice in zabavni del (ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 21. 12. 1936).

²³ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 10. 6. 1937.

²⁴ Prav tam, Zapisnik, 29. 4. 1938.

²⁵ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (2. 4. 1930 – 22. 4. 1932), Zapisnik, 26. 1. 1931.

²⁶ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 26. 2. 1937.

V pletarski delavnici (Ilustrirani Slovenec, IV, 10. 6. 1928, št. 24, str. 189).

deklicam: "Z ozirom na to, da je pletarska obrt v vsem svojem obsegu pretežka za obrtne vajenke, sem dogovorno z g. pletarskim mojstrom prišel do zaključka, da se naj v pletarski obrti izvežbajo deklice samo v njim primernih, lažjih in finejših delih. Kot dodatek pa bi bilo treba uvesti novo panogo žen. obrti."²⁷ Šele v letih pred drugo svetovno vojno, natančneje v začetku koledarskega leta 1937, je zavod uspel pridobiti učiteljico ročnih del, ki je deklice učila plesti, šivati ipd. Upraviteljica zavoda je upravičeno poudarila, "kako velikega pomena je za naš zavod nastanitev učiteljice ročnih del. Saj je nemogoče, da bi razredna učiteljica po napornem dopoldanskem pouku poučevala z uspehom in vso pozornostjo nato še vsako popoldne po 2 uri ročnega dela. /.../. Pouk v ročnem delu na zavodu za slepe stavi toliko navora in zahtev od strani učiteljice, da je nujno potrebna za ta predmet posebna učna moč. /.../! Menda je naš slučaj edini v Jugoslaviji in inozemstvu, da nismo imeli celo vrsto let učiteljice za ročno delo."²⁸ V začetku leta 1941 so v zavodu začeli tudi s poukom gospodinjstva; sprva so učenke in učenci spoznavali vedo o prehranjevanju, od jeseni 1941 pa so imeli dvakrat tedensko na urniku kuhanje.²⁹ To jim je bilo zelo pri srcu, zato uspeh ni izostal. Poleg kuhanja so bili uspešni tudi v pranju, likanju, delu na vrtu.

Za gojence in gojenke so bili (občasno) organizirani tudi strokovno-nadaljevalni tečaji. Njihov namen je bil, da bi poleg tehničnega znanja, ki so ga mladi pridobili v delavnici, osvojili vsaj nekaj splošne in teoretično-strokovne izobrazbe. Na obrtno nadaljevalnem tečaju so poučevali obrtno spise, račun-

stvo, lektiro, petje, higieno, lepo vedenje, verouk in telovadbo. Ker tečajni niso redno potekali, so se učitelji med seboj organizirali, da so v prostem času s kandidati ponavljali šolsko snov, ki so jo jemali, ko so hodili v šolo, saj so ob koncu šolskega leta v zavodu potekali pomočniški izpiti iz omenjenih predmetov.

Izvenšolska dejavnost

"Prostovoljno delo" je učiteljski zbor opravljal ves čas obstoja zavoda, že pred izdajo zakona o narodnih šolah ter v smislu razpisa kraljeve banske uprave z dne 26. oktobra 1933, ki sta določala, da je učiteljstvo "dolžno vršiti tudi izvenšolsko delo, delo med narodom". Učiteljice so tako gojencem mnogo časa namenjale tudi po pouku v okviru internata. Prepričane so bile, da morajo ti vsak trenutek preživeti kar se da aktivno: "Gojencem naj se nikdar ne dopusti, da bi prišli radi brezdelja v razmišljanje (tuhtanje); da naj se jim čim več priložnosti za udejstvovanje v glasbi, telovadbi, igri, igranju ter v dobrem čitvu."³⁰

V sklop "izvenšolskega dela" je spadal tudi pouk glasbe; učiteljice so bile prepričane, da glasba krepi značaj slepega otroka, prav tako je bilo pomembno njihovo prepričanje, da se pri "vsakdanji vaji na različnih glasbilih urijo otrokovi prsti ne samo za glasbo, ampak tudi za vsako drugo manualno delo."³¹ Učiteljicam sta pri pouku glasbe, ki je bil prostovoljen, a ga je kljub temu obiskovalo več kot polovica otrok, na pomoč sprva priskočili dve gojenki obrtne šole: leta in leta sta poučevali klavir in citre, kmalu se je ena od njih izvežbala tudi za poučevanje violine in čela. Z začetkom šolskega leta 1936/37 sta bili dekletki nekoliko razbremenjeni, violino je namreč začel pouče-

²⁷ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 25. 11. 1932.

²⁸ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 26. 2. 1937.

²⁹ ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. 5, Konferenčni zapisnik (27. 2. 1940 – 30. 4. 1943 oz. 28. 5. 1943), Zapisnik, 6. 10. 1941.

³⁰ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 25. 1. 1935.

³¹ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (2. 6. 1930 – 22. 4. 1932), Zapisnik, 12. 10. 1931.

vati učenec ljubljanskega konzervatorija. Pouk glasbe je bil dodatno oplemeniten v začetku šolskega leta 1938/39, ko je novo nastavljena moč začela poleg klavirja poučevati tudi harmonij. Note za slepe je zavod brezplačno prejemal od American Braille Press in hamburške knjižnice za slepe (Bibliotek für Blinde – Hamburg). Gojenci so tudi radi in lepo peli, poslušalce so v to prepričali na raznih prireditvah, pa tudi na cerkvenem koru: "V Kočevju pripovedujejo, da k njihovim mašam ljudje najraje hodijo, ker res lepo pojó."³²

Javnosti se je zavod predstavljal tudi preko radijskih valov. Primaren namen teh oddaj je bil, da bi poslušalci kar čim več izvedeli o slepoti in o življenju slepih kočevskih gojencev: "Potrebno bi bilo zainteresirati za slepstvo širšo javnost. Šolsko vodstvo ima v načrtu izvesti to akcijo potom radia. Vršila bi se nekatera informativna predavanja o slepstvu, nato pa bi nastopila tudi slepa deca s svojo akademijo."³³ Prvi nastop, ki je bil na sporedu 15. novembra 1931, je trajal 15 minut in je požel veliko pohval. Zaradi burnega odziva publike si je vodstvo ljubljanskega radia želelo čim prejšnji ponovni nastop slepih otrok – in tako se je drugi nastop odvijal že 10. aprila 1932, tretji pa je sledil decembra istega leta. Sledile so številne oddaje, v katerih so nastopali slepi gojenci, še posebej svečano je bila obeležena 20. obletnica zavoda za slepe. V začetku so oddaje potekale iz ljubljanskega studia, kmalu pa je postala praksa, da so uslužbenci Radia Ljubljana oddaje pripravljali v zavodu v Kočevju: "Dne 25. aprila [1937, op. avt.] je ljubljanski radio prenašal iz tukajšnjega zavoda za slepo deco akademijo s prav pestrim sporedom, ki je trajal od 17.30 do 18.45 ure. Bil je to po številu že 4. radio prenos iz tuk. zavoda. Sodelovali so pod vodstvom svojega učiteljstva vsi gojenci in gojenke. Akademija je nad vse dobro uspela. Došlo je mnogo ustmenih, a tudi pismenih priznanj in laskavih ocen, med drugim tudi iz zavoda za slepo deco v Zagrebu ter doma v Škofji Loki. Kot priznanje moremo smatrati tudi nagrado v znesku din 300.-, ki jo je poslala uprava Radia Ljubljana."³⁴

Poleg radijskih nastopov so gojenci in učitelji kočevskega zavoda redno organizirali razne druge prireditve in slovesnosti. Posebej odmevna je bila akademija v Ljubljani novembra 1937 pod pokroviteljstvom banove soproge. Na akademiji, ki je potekala v nabito polni Frančiškanski dvorani, je bil prisoten tudi župan Jura Adlešič:³⁵ "Z veseljem mo-

ram ugotoviti, da je nastop v Ljubljani dosegel svoj namen: v javnosti se je zopet poživilo zanimanje za skrbstvo slepih. Javnosti je bila dana prilika, da se seznanji z vzgojnim delom v zavodu za slepo deco in se prepriča, da so tudi slepi otroci zmožni izobrazbe in dela. Ponovno je bilo ob tej priliki izrečeno v javnosti mnenje, da ta ustanova spada v središče Slovenije – to je stališče, ki ga kot strokovni forum še vedno zavzema učiteljstvo tukajšnjega zavoda. Poleg moralnega uspeha moram omeniti tudi gmoten uspeh. Vseh dohodkov ob priliki nastopa je bilo 11892 Din, izdatkov je bilo 5800 Din; čisti dobiček znaša 6091 Din."³⁶

Prireditve pa niso bile organizirane le zaradi seznanjanja javnosti in finančnega dobička. Učiteljstvo zavoda je tovrstnim proslavam posvečalo veliko pozornosti, "ker jih smatra kot važen vzgojni faktor specijelno še iz vidikov psihologije in pedagogike slepih. Vsaka taka proslava pomeni slepemu gojencu prijetno izpremembo v enoličnem vsakdanjem življenju; vzgaja v njem čut in smisel za lepo in dobro, vzpodbuja ga k duševni aktivnosti ter nudi zdravo hrano njegovi domišljiji in duševnim doživetjem."³⁷ Poleg že omenjenih dogodkov je v zavodu vsako šolsko leto potekala zaključna oziroma vidovdanska proslava, nikoli niso pozabili na proslavo ob dnevu zedinjenja, slovesno so praznovali tudi rojstni dan kralja Aleksandra in t. i. Slomškoy dan, pestre so bile tudi obletnice rojstva Otona Župančiča in obletnice Prešernove smrti.

Poleg dramskih in pevskih nastopov so velik odmev dosegle tudi razstave osnovnošolcev in vajencev, ki so jih vsako leto meseca junija ob izteku šolskega leta organizirali v zavodu. Na teh razstavah so gojenci predstavili izdelke ročne obrti, ki so jih izdelali v teku šolskega leta. Kljub različnim uspehom posameznih gojencev v pletarski obrti, je bila skupna ocena prireditve dobra. Najlepši izdelki so bili po navadi poslani v Beograd na veliko šolsko razstavo.³⁸ Posebej skrbno je bila pripravljena jubilejna razstava, ki je potekala 24. junija 1939. Z njo so proslavili 20-letnico kočevskega zavoda in pokazali njegov razvoj v tem času. Razstavo je odprl njen pokrovitelj ban Natlačen ob prisotnosti številnih odličnih gostov. Obisk je bil zelo velik, tudi zaradi časopisnih člankov, ki so vabili v Kočevje: "Danes in jutri ima slepa deca iz Kočevja svoj praznik, na katerega se je z vnemo pripravljala že dalj časa. /.../. In vendar se slepa deca iz banovinskega zavoda v Kočevju že danes veseli obiska vseh, ki imajo zdrave oči, da bodo prišli /.../ k nji v goste in si ogledali ročne izdelke, ki kronajo trud in trdno voljo do

³² *Slovenski narod*, LXX, 13. 11. 1937, št. 260, str. 3, Pri slepi deci v Kočevju.

³³ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (2. 6. 1930 – 22. 4. 1932), Zapisnik, 12. 10. 1931.

³⁴ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 30. 4. 1937.

³⁵ V časopisih so program akademije podrobno predstavili in Ljubljance pozivali k udeležbi, *Slovenski narod*, LXX, 9. 11. 1937, št. 256, str. 3, Iz Ljubljane. Slepá mladina.

³⁶ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 29. 11. 1937.

³⁷ Prav tam, Zapisnik, 30. 9. 1938.

³⁸ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (2. 6. 1930 – 22. 4. 1932), Zapisnik, 25. 6. 1930.

delo.³⁹ Gojenci zavoda so svoje izdelke predstavili tudi na prvi (prodajni) obrtni razstavi v Kočevju, odprta je bila 24. decembra 1936, in sicer pleteno garnituro: tri stole, mizo in stojalo za rože. Da je bilo njihovo delo dobro opravljeno, pričajo tudi podatki o uspešni prodaji pletarskih izdelkov: "Naj omenim še, da čeprav je naša delavnica le učilnica, večji del izdelkov prodamo, mnogo pa jih je sploh izdelano po naročilu. V letu 1936 n. pr. je bilo prodano izdelkov v skupni vrednosti din 9442."⁴⁰

Še posebej prijetno je bilo v zavodu decembra. Miklavž je vsako leto na predvečer svojega godu obiskal otroke in jim prinesel drobna darila. Tudi slavnost na božični večer, božičnica, je bila vesela: na sveti večer so krasili božično drevo, peli in deklamirali božične pesmi. Sledila je pogostitev. Vsak gojenec je prejel skromno darilo (robec, nogavice). Revni in potrebni gojenci so bili obdarovani z obleko in perilom, denar za to je šel iz podpornega sklada zavoda oziroma je blago prispevala banska uprava.⁴¹ Konec leta 1935 je upraviteljica zavoda svojim kolegicam svetovala sledeče: "Ker so pred durmi božične počitnice, priporočam učiteljstvu, da gojence pripravi na ta božični čas. Gojenci naj se zavedajo pomena teh praznikov, zavedajo, da je to praznik miru ter naj se posebno med prazniki pazi, da ne bodo v vedenju prekoračili meje dostojnosti. V času počitnic naj se gojence zaposli predvsem z zabavnimi igrami. Ker so počitnice zelo dolge, naj se jim da tudi naloge, ki pa naj bodo v obliki igre."⁴²

Mnogo daljše počitnice so bile na vrsti poleti, po vedno težko pričakovanem in nato uspešno izpeljanem končnem izletu. Večina učencev je zavod zapustila in se za nekaj tednov "preselila" domov. Tistim gojencem, ki niso imeli svojcev, je uprava zavoda preskrbela primerna počitniška mesta pri "dobrih in tudi narodno zavednih" družinah, vsaka taka družina je za stroške oskrbe prejela 150 din mesečno. Vsak učenec je dobil kot "popotnico" t. i. objavo staršem oziroma njihovim namestnikom, v kateri je uprava zavoda opozarjala na dolžnosti, ki jih imajo odgovorne osebe do slepih gojencev v času počitnic. Po nalogu banske uprave se je vodstvo zavoda obračalo tudi na občine in jih prosilo, naj bdijo nad slepimi gojenci, predvsem, "da se ne bodo izrabljali nad slepimi gojenci, da se ne bodo izrabljali za beračenje ali, da bi se surovo postopalo z njimi."⁴³ Leto kasneje so slepim prepovedali tudi "mu-

ziciranje" po gostilnah.⁴⁴ Z dopisom z dne 31. maja 1933 je banska uprava dovolila "v najnujnejših slučajih, da ostanejo učenci tudi preko počitnic v zavodu."⁴⁵ Tisti, ki so počitnice preživeli v zavodu, so se dopoldne ukvarjali z ročnimi deli in delom v delavnici, popoldne pa so se sprehajali in brali.

Nekaj podatkov o gojencih

Po podatkih iz šolskega leta 1934/35 je bila večina gojencev⁴⁶ doma z dežele, 6 jih je bilo iz industrijskih krajev, samo 2 iz predmestja večjih naselij. Izhajali so iz družin s številnimi otroki (povprečno število 5 otrok na družino). Gmotni položaj družin, iz katerih so izhajali otroci, je bil slab: iz skrajno slabih razmer je prihajalo 8 otrok oziroma 22%, iz zelo revnih razmer je prihajalo 10 otrok oziroma 25%, iz revnih razmer je bilo 14 otrok oziroma 31%, iz relativno stabilnih razmer je bilo 8 otrok oziroma 22%. Največ otrok je izhajalo iz delavskih družin – 22% vseh gojencev. Iz dninarskih družin je izhajalo 22% vseh gojencev. Sledili so otroci obrtnikov, kočarjev, malih kmetov, služkinj, kmetov, rudarjev.⁴⁷ Nezakonskih je bilo 30%, od teh je bilo 10% sirot. Iz meščanskih oziroma iz dobro stoječih družin v zavodu ni bilo nobenega gojenca. Še nekaj besed o vzrokih slepote otrok: 20 gojencev ali 50% je trpelo za prirojeno slepoto, 18 gojencev ali 45% pa za pridobljeno slepoto: zaradi boleznj oči je vid izgubilo 8 gojencev ali 20%, zaradi drugih boleznj 4 gojenci ali 10%, 6 gojencev ali 15% pa je vid izgubilo zaradi poškodbe. V skupini slepih je bilo popolnoma brez vida 8 otrok, svetlobo je zaznavalo 13 otrok, 3 otroci so razločili barve in velike predmete. Slepih je bilo torej 24 otrok, 13 dečkov in 11 deklic, se pravi 60% gojencev. Slabo videčih pa je bilo 16 otrok, 7 dečkov in 9 deklic oziroma 40% gojencev. Od teh je z razdalje 1–4 metrov prste štelo 12 otrok, z razdalje 4–18 metrov so prste šteli 4 otroci.⁴⁸

Gojencev (ljudske in obrtne šole) je bilo v zavodu od druge polovice 30. let 20. stoletja relativno veliko, njihova starost pa se je gibala do 24 let: "Vpričo tako različne starosti in koedukacije spolov, je vzgoja in nadzorstvo v internatu našega zavoda naporna in zvezana z veliko odgovornostjo. Predvsem smo posvečali pozornost onim gojencem in gojenkam, ki

³⁹ *Jutro*, XX, 24. 6. 1939, št. 144, str. 3, Slepa deca vabi goste. V proslavo dvajsetletnice zavoda v Kočevju razstavijo slepi gojenci svoje izdelke.

⁴⁰ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 26. 2. 1937.

⁴¹ ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. 5, Konferenčni zapisnik (27. 2. 1940 – 30. 4. 1943 oz. 28. 5. 1943), Zapisnik, 14. 1. 1941.

⁴² ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 20. 12. 1935.

⁴³ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 22. 6. 1937.

⁴⁴ Prav tam, Zapisnik, 5. 9. 1938.

⁴⁵ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 19. 6. 1933.

⁴⁶ Vseh gojencev zavoda, se pravi tistih, ki so obiskovali osnovno in obrtno šolo!

⁴⁷ V začetku leta 1940 je bilo v zavodu 12 otrok kmetov, 9 otrok malih kmetov, 6 otrok obrtnikov in delavcev, 10 otrok kočarjev in dninarjev, 1 otrok obrtnika in 4 sirote (ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. 5, Konferenčni zapisnik (27. 2. 1940 – 30. 4. 1943 oz. 28. 5. 1943), Zapisnik, 7. 3. 1940).

⁴⁸ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 26. 2. 1935.

Gojenke in gojenci kočevskega zavoda (Ilustrirani Slovenec, IV, 10. 6. 1928, št. 24, str. 188).

preživljajo kritično dobo dozorevanja. Večinoma opazamo na njih gotove splošne pojave pubertetne dobe v potencirani meri, n. pr.: nerazpoloženje, pogreznjenost vase, idr. Prav pogostoma se pojavljajo tudi izrazite medsebojne simpatije tako, da le s ponoči in podnevi budnim očesom in smotrno vzgojo preprečujemo tozadevne prestopke. Vendar vsa ta sredstva in ukrepi ne bi preprečili deliktov, če bi gojenci sami ne bili dovolj disciplinirani. /.../. Splošno je bila letos disciplina v internatu dobra ter ni bilo težjih prestopkov. Odrasli gojenci so bili bolj disciplinirani kot mlajši, otroci po svoji naravi hitro pozabijo predpise hišnega reda. Treba jih je bilo zato od časa do časa poklicati na odgovor in jih strožje opozoriti reda in dolžnosti. Tak postopek je vsakikrat dosegel svoj učinek in za dalj časa zalegel.⁴⁹ Hišni red je bilo treba torej spoštovati dosledno. Čez dan je bil vstop v spalnice strogo prepovedan, učilnice in spalnice je bilo treba redno čistiti oziroma pomivati, najmanj enkrat do dvakrat na mesec, kuhinjo dvakrat na teden, pisarne enkrat na teden, stopnišča enkrat na teden, hodnike vsak dan. Posebna pozornost je bila namenjena snagi v straniščih.⁵⁰ Predpise so gojenci bolj ali manj⁵¹ spoštovali: "Kar se tiče reda v sobah moram konstatirati, da se je isti letošnje leto zelo spopolnil. Postelje so v redu, obleka na svojih mestih. Grda navada pohajkovanja po spalnicah in posedanja po posteljah se je odpravila. /.../. Pri vzgoji gojencev je posebno paziti, da bo njih medsebojno občevanje vedno v prijateljskem tonu, da bodo drug proti drugemu strpljivi ter tovariško radi drug drugemu pomagali. Gojenci zavoda naj se zavedajo, da je zavod hiša v kateri je velika družina, ter da bo blagoslov in

sreča v tej hiši samo takrat, kadar bo med vsemi vladala res prava bratska ljubezen in dobrota."⁵²

Želje in načrti za selitev zavoda

Za konec še nekaj besed o načrtih za selitev zavoda za slepe iz Kočevja. Teh je bilo več, saj je bilo povsem jasno, da poslopje kočevskega zavoda nika- kor ni bilo ustrezno za nastanitev, bivanje in šolanje slepih. Stavba ni imela dovolj prostorov, ki bi jih preuredili v otroške spalnice, ni imela ustreznega prostora, ki bi ga uredili v bolniško sobo, ni imela prostora, ki bi služil kot dnevna bivalnica, ni imela telovadnice. Obravnavano poslopje ne le, da ni bilo ustrezno za služenje svojemu namenu, bilo je še dodatno v slabem stanju, vendar ves čas, ko je služilo kot zavod slepim otrokom, ni bilo deležno nika- kršnih popravil oziroma izboljšav. Številni so menili, da je bila (morda) za odlašanje s popravili kriva tudi obljuba, ki se je ponavljala praktično od leta 1922, da se bo zavod selil iz Kočevja v primernejše prostore v bližino prestolnice: "Naš zavod že polnih 18 let samotari pozabljen v provinci, zanemarjen kakor pa- storek napram ostalim sličnim ustanovam, ki so tako srečne, da se nahajajo v središču Slovenije, v Ljubljani /.../ z našimi zavodskimi prostori, ki so od dne do dne v slabšem stanju. Vrata se slabo zapirajo, kljube so vsak hip pokvarjene, spalnice so prenatrpane, učilnice prav tako premajhne, hodniki ozki in zastavljeni z omarami, ki morajo kljub temu služiti še slepim gojencem za sprehajanje v prostem času, ker dnevnih bivalnic sploh nimamo. Najbolj nevzdržno pa je pomanjkanje bolniških sob, katere bi morali imeti vsaj dve, eno za dečke in eno za deklice. /.../. Tudi zunanjščina zavodskega poslopja je zelo grda. Omet odpada, streha in žlebovi so vedno kaj pokvarjeni in krpanje malo zaleže. Prav tako je zelo slaba vrtna ograja, /.../. Spričo teh dejstev bi lahko

⁴⁹ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 31. 5. 1938.

⁵⁰ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 20. 1. 1933.

⁵¹ Primer, ki to trditev zanika, gl. v: ZAL, KOČ 84, t. e. 1, a. e. 1, pritožba Lovšin Alojzija na Kraljevsko bansko upravo Dravske banovine (17. 3. 1936).

⁵² Prav tam, Zapisnik, 28. 2. 1936.

postali malodušni in opustili vsa nadaljna prizadevanja za izboljšanje in napredek zavoda, češ, saj itak nič ne dosežemo. /.../. Prepričana sem, da mora tudi za zavod za slepe otroke kmalu priti čas, ko se bo nastanjen v novih primernih prostorih razširil in izpopolnil in tako lahko vršil svoje delo v dobrobit slepi mladini."⁵³

V letih pred drugo svetovno vojno je ideja o selitvi postajala vse bolj žgoča, ko pa je učiteljski zbor izvedel, da naj bi bil zavod preseljen v Goričane pri Ljubljani, je ostro nasprotoval: "Ako se namerava zavod za slepe deco premestiti iz Kočevja, se ga mora namestiti v takem kraju, kjer bodo dani vsi pogoji za uspešen razvoj te zdravst. ped. ustanove. /.../ to se pravi v takem kraju, ki bo v doglednem času zvezan z Ljubljano vsaj z elektr. cestno železnico."⁵⁴

Leta 1936 se je rodila ideja o novi destinaciji. Poleti tega leta je banska uprava kupila stanovanjsko hišo in tovarniška poslopja bivše tovarne slamnikov v Mengšu. Ta poslopja je nameravala preurediti tako, da bi odgovarjala namenom zavoda za slepe otroke in mladino, vendar do zadnjega (ko je bil izdan že sam komisijski zapisnik) o tem namenu uprave zavoda ni obvestila. Učiteljski zbor je o selitvi v Mengeš podal svoja stališča na seji decembra 1936: "1. Nameravana zgraditev novega zavoda za slepe je odločilnega pomena za razvoj slepstva v Sloveniji, ker bo to dokončna ureditev. 2. Naš zavod je važna socialna institucija, ki bo v ponos vsemu narodu, ko se bo dokončno uredil. Njegova ureditev bo stala banovino velike vsote. Zato je škoda, da se namerava postaviti v tako odročeni kraj, kjer ne bo mogel reprezentirati skrbstva za slepe kakor ga n. pr. Zavodi za slepe v Zagrebu, Beogradu in vseh drugih državah. Navajamo izjavo g. inšpektorja Ramadanovića, voditelja skrbstva za slepe v Jugoslaviji, ki je rekel, da bi morali Slovenci postaviti zavod na periferijo Ljubljane, ne pa ga takorekoč skriti v provinci. 3. Postavitev zavoda v Mengšu pa ne odgovarja tudi duševni strukturi slepega otroka. Naši gojenci so sicer nagnjeni k bolehnosti, vendar pa niso nikaki hiralci, temveč so zmožni produktivnega duševnega in telesnega dela. Zato pa rabijo stike s kulturnim središčem. V tem oziru je celo Kočevje boljše kot pa Mengeš. 4. Pa tudi z gospodarskega stališča je ta načrt po našem mnenju manj prikladen. Kraj je oddaljen 2 km od železnice, kar bo nakupovanje materiala in živil, kakor tudi prodajanje pletarskih izdelkov znatno otežkočilo. Tudi privatna institucija "Dom slepih" je uvidela vse te okolnosti in je namestila svoj zavod v neposredno bližino mesta Škofja Loka."⁵⁵ Dva meseca kasneje je upraviteljica kočevskega zavoda svojim podrejenim poročala, da

banska uprava njihovih teženj ne bo podprla oziroma, da vztraja pri selitvi zavoda v Mengeš. To odločitev je vsaj nekoliko omililo osebje tehničnega oddelka banske uprave, ki je zagotovilo, da se bodo arhitekti pred začetkom svojega dela posvetovali z učiteljskim zborom, saj da ima ta najboljše predstave o tem, kakšen naj bo zavod za slepe, upraviteljici pa je tudi obljubilo, da si bo pred začetkom adaptacijskih del lahko ogledala izbrano poslopje.⁵⁶ Po ogledu prostorov v Mengšu, maja 1937, je upraviteljica ugotovila, da so ti povsem neprimerni: "Že lega Mengša ni primerna za zavod za slepe deco, ki naj predstavlja centralo skrbstva za slepe v Sloveniji. Mengeš namreč leži 18 km od Ljubljane in je pol ure oddaljen od železniške postaje. Cesta na kolo-dvor je ob slabem vremenu zelo slaba, tako, da slepi gojenci pogosto ne bodo mogli hoditi peš na kolo-dvor. Bivša tovarniška poslopja, ki so namenjena za bodoči zavod za slepe deco, leže sredi Mengša, tik ob glavni cesti ter so poleg tega od leve in desne strani popolnoma utesnjena med osebne hiše, na levi strani je tik zraven celo gostilna in mesarija. /.../. Praviloma bi moral imeti bodoči zavod za slepe deco dovolj prostora za vrtove, ne smel bi biti utesnjen med druge hiše, ter bi moral biti odmaknjen od glavne ceste, kjer je veliko prometa in prahu. /.../. Pritlično zidovje je zelo vlažno, /.../, notranjščina večine prostorov zelo nizka, prostori imajo radi premajhnih oken premalo svetlobe. /.../. Na moj ugovor, da v teh sobah ne bo svetlobe ne sonca, je g. ing. Krajnik pripomnil, da slepi otroci itak ne vidijo ... /.../. Vpričo te izjave moremo sklepati, da so g. arhitektu, ki izdeluje načrte za bodoči zavod za slepe deco premalo znane celo osnovne potrebe modernega vzgojnega zavoda za slepe."⁵⁷ Učiteljski zbor je idejo o selitvi zavoda v Mengeš odločno odklonil, saj se je strinjal, da mora tehnični oddelek banske uprave izdelati nove načrte, ki bi bili v skladu tako z zdravstvenimi, socialnimi in pedagoškimi normativi.

Tik pred začetkom druge svetovne vojne na naših tleh se je pojavila še ideja o gradnji zavoda za slepe v Dravljah pri Ljubljani, kjer bi bilo pod ugodnimi pogoji moč kupiti "lepo zaokroženo zemljišče v velikosti kakih 10.000 m²". Vendar je takratni ban dr. Natlačen prednost dal t. i. gluho-nemnici oziroma je denar namenil za dozidavo njenega novega trakta.⁵⁸ Ob tem je ban sicer obljubil, da se bodo takoj za gluhih veselili tudi slepi otroci, vendar je njegove načrte onemogočila vojna.⁵⁹

Vojna vihra je svoj pečat pritisnila tudi na ko-

⁵³ ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. 5, Konferenčni zapisnik (27. 2. 1940 – 30. 4. 1943 oz. 28. 5. 1943), Zapisnik, 30. 10. 1940.

⁵⁴ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (30. 5. 1932 – 22. 1. 1937), Zapisnik, 31. 5. 1933.

⁵⁵ Prav tam, Zapisnik, 21. 12. 1936.

⁵⁶ ARS, AS 1460, t. e. 1, Konferenčni zapisnik (26. 2. 1937 – 23. 1. 1940), Zapisnik, 26. 2. 1937.

⁵⁷ Prav tam, Zapisnik, 20. 12. 1937.

⁵⁸ Fondi posameznih socialnih institucij – gl. op. 7! – so bili namreč združeni.

⁵⁹ ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. VI. (616/150), Zapisnik, 26. 6. 1944.

čevski zavod, ki se je od okupacije do selitve v prestolnico konec leta 1944 imenoval Zavod za slepe otroke v Kočevju, čeprav je bil v prvih nekaj mesecih po okupaciji "kljub novim in težkim časom /.../ zavodu omogočen nemoten razvoj."⁶⁰ Delo zavoda je oviralo pomanjkanje prostora, del poslopja je bil namreč preurejen v vojaški poštni urad, kasneje pa sta v istem objektu streho nad glavo našli tudi kočevska osnovna šola in gimnazija, življenjski ritem gojencev pa so iz ustaljenih tirnic vrgli predvsem letalski napadi. 12. decembra 1943 je zavod zadela letalska bomba in ga huje poškodovala. Upravnica je o tem obvestila Pokrajinsko upravo in šef le te je z odlokom z dne 31. decembra 1943 odredil začasno preselitev zavoda v ljubljansko gluhonemnico. Zaradi nestabilne situacije na terenu so s selitvijo odlašali vse do ponovnega bombardiranja zavoda novembra 1944. Ko so prišleki iz Kočevja 30. novembra 1944 potrkali na vrata gluhonemnice, so bili prisrčno sprejeti. Čakali so jih skromni, a prijetni prostori, poimenovani Oddelek za slepe novince, ki so bili njihovo zatočišče vse do osvoboditve. Z odlokom ministrstva za prosveto je slepa mladina avgusta 1945 dobila nov dom (bivši notrdamski internat oziroma zavod De Notre Dame) na Mirju v Ljubljani: "Letalska bomba, ki je padla na zavodsko poslopje, je bila vsekakor usodna za bodočnost naše ustanove s tem, da je povzročila odlok o selitvi zavoda za slepe otroke v /.../ Ljubljano."⁶¹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 1460, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana.
ZAL – Žgodovinski arhiv Ljubljana.
KOČ 84, Zbirni fond, Kočevje.

ČASOPISNI VIRI

- Ilustrirani Slovenec* (IV).
Jutro (XX).
Slovenec (LXV).
Slovenski narod (LXX).
Službene novine kraljevine Jugoslavije (LVIII).

LITERATURA

- Golob, Marija: *Pot k svetlobi : Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1919–1998* : [80 let šolanja slepih in slabovidnih v Sloveniji]. Ljubljana :

- Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999.
Mencej, Martin: *Razvoj šolstva za duševno zaostalo in defektno deco pri Slovencih od 1918–1938*. *Popotnik : časopis za sodobno pedagogiko*, LX, št. 1–2, str. 53–59.
Sagadin, Janez: *Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini*. *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*. Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1970, str. 65–170.
Skabernè, Minka: *Skrb za slepce : s 13 slikami*. Ljubljana : Društvo Dobrodelnost, 1919.
Zavod za slepo in slabovidno mladino : zgodovinski oris 1919–1989. Ljubljana : Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1989.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Die Anstalt für blinde Kinder und Jugendliche in Kočevje

Im vorliegenden Beitrag wird die Entstehung des *Zavod za slepe*, der ersten Blindenanstalt in Slowenien nach dem Ersten Weltkrieg in der Hauptstadt Ljubljana umrissen, in dessen Rahmen eine Grundschule und eine sich daran anschließende Gewerbeschule wirkten. Im Jahr 1922 wurde die Anstalt nach Kočevje verlegt und in *Državni zavod za slepe/slepce v Kočevju* (Staatliche Blindenanstalt Kočevje) umbenannt. Die Anstalt wurde bis zum Schuljahr 1928/29 vom Staat erhalten, worauf sie im Zuge der Verwaltungsreform von der zuständigen Gebiets selbstverwaltung übernommen wurde. Alle erwachsenen Insassen wurden aus der Anstalt entlassen, es blieben nur die schulpflichtigen Kinder und die studierende Jugend. Die Anstalt wurde in *Zavod za slepo deco v Kočevju* (Anstalt für blinde Kinder Kočevje) umbenannt. Unter diesem Namen wirkten – trotz schlechter Bedingungen – bis zum Beginn des Zweiten Weltkriegs mehr oder weniger erfolgreich ein Internat, eine Grund- und eine Gewerbeschule. Einzelheiten bilden den Kern der vorliegenden Studie, die die Autorin beschließt mit einem Umriss von Leben und Wirken des *Zavod za slepe otroke v Kočevju* (Anstalt für blinde Kinder Kočevje), wie sich die Anstalt in der ganzen Besatzungszeit bis zu ihrer Verlegung in die Hauptstadt Ljubljana Ende 1944 nannte.

⁶⁰ ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. V, Konferenčni zapisnik od 27. 2. 1940 do 30. 4. 1943 oz. 28. 5. 1943, Zapisnik, 6. 10. 1941.

⁶¹ ARS, AS 1460, t. e. 1, a. e. VI. (616/150), Zapisnik, 26. 6. 1944.